

MEDINĖ PALANGOS ARCHITEKTŪRA KURORTO ISTORIJOJE IR KRAŠTOVAIZDYJE

Palanga – žymiausias ir mėgstamiausias Lietuvos pajūrio kurortas – jau ilgiau nei šimtmetį kas vasarą laukia poilsiautojų. Čia, prie Baltijos jūros, bent trumpam kasmet atvažiuoja tūkstančiai žmonių, išsiilgusių jūros, promenadų parke ir nerūpestingo laiko praleidimo. Daugelis turime vaikystės nuotraukų Palangos paplūdimyje jūros ir kopų aplinkoje, mename studentavimo vasaras kukliose poilsinėse ir pasivaikščiojimus J. Basanavičiaus gatvėje, senų kaštonų skliauto pavėsyje. Šių dienų Palanga keičiasi greitai ir dalykiškai. Nebeliko romantiško Tiškevičių bulvaro (dabartinė J. Basanavičiaus gatvė) kaštonų, jaukaus dydžio poilsinės keičia daugiaaukščiai apartamentų kompleksai, o parko dalyje, kur poilsinės buvo išbarstytos tarp reliktinių pušų kaip paslaptingoje pasakoje, atsirado kaimo sodyboms būdingos lentų užtvaros ir šiuolaikinės utilitarinės ažūrinės tvoros. Su nauja planine-erdvine kurorto struktūra mainosi ir poilsio modelis. XXI a. gyvenimo tempas ir inovacijos keičia ir poilsio kultūrą, kurią diegė Palangos savininkų, grafų Tiškevičių giminė nuo XIX a. Išlikusi medinė Palangos architektūra, poilsinės ir kitos paskirties statiniai atspindi kurorto istoriją ir ryškias pastarojo dešimtmečio permainas. Fotografija yra ne tik konkretaus laiko tarpsnio fikscija, bet ir svarbus aktas, išsaugantis istorinį paveldą ateities kartoms.

Palangos istorija, kaip liudija archeologiniai tyrinėjimai, prasi-dėjo dar neolito laikotarpiu. Daugelis praeities istorikų teigė, kad ant Birutės kalno senovėje degusi šventoji ugnis, kurią kūrėno būsimoji Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio žmona Birutė. Tai legenda, bet ant Birutės kalno, iškilusio virš jūros ir ryškiai matomo nuo jūros pusės, archeologai išties rado pagonišką žvejų ir žemdirbių šventyklą – paleoastronominę observatoriją. Kaip teigia dr. Vladas Žulkus, Palangos vardas buvo žinomas skandinavų ir

vakarų slavų pakrantėse dar tuomet, kai niekas nebuvo girdėjęs nei apie Lietuvą, nei apie jos miestus. X–XII a. laikytini Palangos „aukso amžiumi“, tuomet čia buvo galima išgirsti ne vieną svetimą šneką ir pamatyti užjūrio pirklusius – vikingus¹. Miestelio gyvenimą šimtmečius reguliavo du svarbūs faktoriai – jūra ir pasienis. Pasienio ruožas su Nemirseta, nužymėtas dar 1422 m., regimas visuose istoriniuose žemėlapiuose iki XX a. vidurio. Dėl to Palangos vardas istoriografijoje minimas dažniau, nei svarbiausių Lietuvos miestų, todėl ir Palangos gyventojai, be žvejybos, gintaro gavybos ir apdirbimo, turėjo papildomų pajamų iš prekybos kontrabandinėmis prekėmis. Palanga iki kurorto įsteigimo XIX a. pradžioje pasižymėjo įspūdinga gyventojų veiklos istorija. Kai Palangos seniūniją XVII a. valdė baronai E. ir K. Mirbachai, činčininkai (valstybinės žemės nuomininkai) nenusileido jų savivalei ir per visą XVII a. laikotarpį skundėsi karaliui, bylinėjosi dėl skriaudų. Po pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1772 m. Palangą įsigijo vyskupas Ignotas Masalskis, o vėliau, po trečiojo padalijimo, kai Kuršo kunigaikštystė tapo Kuršo gubernija Rusijos imperijos sudėtyje, Palangos šeimininkais buvo grafas Vincentas Potockis, grafi Zubovai, generolas Ksaveras Nesiolovskis.

1824 m. Palangą įsigijo grafas Mykolas Tiškevičius ir jo palikuonys gyveno čia iki Antrojo pasaulinio karo. Nuo Tiškevičių valdymo pradžios galime skaičiuoti ir kurorto užuomazgas. Tuomet prie jūros pradėjo važiuoti pirmieji poilsiautojai, ir vietos gyventojai iš karto įsitraukė į atvažiavusių kilmingų ponų aptarnavimą, siūlydami apgyvendinimo paslaugas. Nieko ypatinga Palangos gyventojai žadėti negalėjo, kai kuriuose namuose net grindų nebuvo. Bet poilsiautojai atvažiuodavo su savo tarnais, kilimais, indais ir patalyne, asla būdavo nuklojama kilimais, o

